

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه هنر اصفهان

دانشکده هنرهای تجسمی و کاربردی

گروه صنایع دستی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته صنایع دستی

طراحی و نمونه سازی زیورآلات با بهره گیری از ویژگیهای هنری آجر کاری
های سردر مسجد جورجیر اصفهان

اساتید راهنما:

دکتر قباد کیانمهر

بهاره تقوی نژاد

استاد مشاور:

بهرام بهنام منش

پژوهشگر:

سمیرا حدادی شعار ثابت

خرداد ماه ۱۳۹۲

اظهارنامه دانشجو:

موضوع پایان نامه : طراحی و نمونه سازی زیورآلات با بهره گیری از ویژگیهای هنری آجر کاری

های سردر مسجد جورجیر اصفهان

اساتید راهنما: دکتر قباد کیانمهر - بهاره تقوی نژاد

استاد مشاور: بهرام بهنام منش

اینجانب سمیرا حدادی شعار ثابت دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته صنایع دستی گرایش فلز (زیورآلات) دانشکده هنرهای تجسمی و کاربردی دانشگاه هنر اصفهان به شماره دانشجویی ۹۰۱۱۳۰۹۱۰۵ گواهی می نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان نامه توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأیید می باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. به علاوه گواهی می نمایم که مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان نامه چارچوب مصوب دانشگاه هنر اصفهان را به طور کامل رعایت کرده ام.

امضاء دانشجو:

تاریخ: ۹۲/۴/۸

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری های ناشی از

تحقیق، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این

پایان نامه کارشناسی ارشد، برای دانشگاه هنر اصفهان محفوظ است.

نقل مطالب با ذکر منبع بلامانع است.

دانشگاه هنر اصفهان

دانشکده هنر های تجسمی و کاربردی

گروه صنایع دستی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته صنایع دستی

عنوان: طراحی و نمونه سازی زیورآلات با بهره گیری از ویژگیهای هنری آجر کاری های سردر

مسجد جورجیر اصفهان

ارایه شده به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای درجه ی کارشناسی ارشد که در تاریخ...۹۲/۴/۸.. توسط هیأت داوران زیر بررسی و با نمره...۱۹...درجه ..... به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنمای پایان نامه آقای دکتر کیانمهر

۲- استاد راهنمای پایان نامه خانم بهاره تقوی نژاد

۳- استاد مشاور آقای بهرام بهنام منش

۴- استاد داور داخل گروه خانم دکتر مهنوش شفیعی

۵- استاد داور خارج از گروه آقای شهریار پیروزرام

مهر و امضای مدیر گروه

سپاسگزاری:

سپاس ایزد منان را که به من این فرصت را داد تا به این مرحله از علم رسیده و از هیچ موهبتی دریغ نکرد و در تمام مراحل زندگیم مرا قوت قلب بود، و همچنین تقدیر فروان از پدر، مادر و خواهران عزیزم که همواره مشوقم بودند و سختی های این راه دشوار را به شیرینی مبدل کردند. و با تشکر فروان از کمک های بی دریغ جناب آقای عظیم متقی .

با سپاس و تشکر فراوان از استادان عزیز و گرانمایه ام،

سرکار خانم بهاره تقوی نژاد، جناب آقای دکتر قباد کیانمهر و جناب آقای بهرام بهنام منش که با کمک های بی دریغ شان مرا در به انجام رسانیدن این پایان نامه یاری رساندند. و از محضر پرفیض تدریس شان بهره ها بردم.

تقدیم به خدایی که آفرید؛

زیبایی را، هنر را، چشمان زیبا بین را و دستان زیبا پرور،

و به همه کسانی که راه نمایم شدند.

چکیده

در سده های اولیه اسلامی یعنی در آن روزگاری که بخش عمده ای از ایران زمین به وسیله خلفای عباسی اداره می شد و حکومت های ایرانی، صفاری و سامانی قدرت و توان مقابله با خلفای بغداد را نداشتند ظهور دیالمه موهبتی بود که پروردگار بزرگ به این ملت نجیب و کهنسال ارزانی داشته بود.

با ورود آل بویه تحولات فرهنگی و هنری بسیاری در ایران و بخصوص در اصفهان صورت گرفت، از جمله ساخت بنا یی مانند مسجد جورجیر را می توان نام برد. متأسفانه آنچه از این مسجد امروزه باقی مانده تنها سردری است که یکی از چهار در ورودی مسجد حکیم محسوب می شود. تزئینات بکار رفته در این سردر در نوع خود بی نظیر است و به جرأت می توان گفت مشابه آن را در جایی نمی توان یافت.

هدفی که این رساله در پی آن است ابتدا معرفی نقوش اجرا شده در این سردر و دوم کاربردی کردن این نقوش در هنر جواهرسازی به صورتی که گویای فرهنگ ایران زمین باشد.

نوع و روش پژوهش؛ کتابخانه ای و میدانی

کلید واژها: آل بویه، آجرکاری، سردر جورجیر، زیورآلات

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

فصل اول: کلیات تحقیق

مقدمه	۳
۱-۱ بیان مسئله تحقیق	۴
۲-۱ پیشینه تحقیق	۵
۳-۱ اهداف تحقیق	۶
۴-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق	۶
۵-۱ پرسش های تحقیق یا فرضیه ها	۶
۶-۱ کاربرد نتایج تحقیق	۷
۷-۱ روش تحقیق	۷
۸-۱ فرآیند تحقیق	۸

فصل دوم: سابقه تاریخی آل بویه

۱-۲ اوضاع اجتماعی و فرهنگی ایران تا پایان قرن سوم هجری	۱۰
۲-۲ چگونگی روی کار آمدن خاندان بویه	۱۱

۱۵ ..... ۲-۳ آل بویه در عراق

۱۵ ..... ۲-۴ آل بویه در فارس

۱۶ ..... ۲-۵ آل بویه در اصفهان و ری و همدان

۲۰ ..... ۲-۶ شکوفایی فرهنگی در عهد آل بویه

۲۳ ..... ۲-۷ سیاست مذهبی آل بویه

۲۴ ..... ۲-۸ میراث ملی آل بویه

۲۵ ..... ۲-۹ علل زوال حکومت آل بویه

فصل سوم: هنرهای صناعی و معماری آل بویه

۲۸ ..... ۳-۱ هنرهای صناعی

۲۹ ..... ۳-۲ خوشنویسی

۳۱ ..... ۳-۳ نقاشی

۳۲ ..... ۳-۴ پارچه بافی

۳۶ ..... ۳-۵ سکه های اسلامی

۳۸ ..... ۳-۶ معماری آل بویه

۳-۷ معرفی نمونه های از آثار معماری دوره آل بویه

۳۸ ..... ۳-۷-۱ قلعه طبرک

۳۹ ..... ۳-۷-۲ مسجد جامع اصفهان

۴۲	..... ۳-۷-۳ پل بند امیر
۴۲	..... ۴-۷-۳ مسجد جامع نائین
۴۴	..... ۵-۷-۳ مسجد جامع جورجیر

فصل چهارم: مسجد جامع جورجیر سردر جورجیر

۴۶	..... ۴-۱ مسجد جامع جورجیر
۴۸	..... ۴-۲ موقعیت مکانی مسجد حکیم در شهر اصفهان
۴۹	..... ۴-۳ موقعیت قرار گیری سردر مسجد جامع جورجیر در مسجد حکیم
۵۰	..... ۴-۴ کشف سردر دیلمی مسجد جامع جورجیر اصفهان
۵۰	..... ۴-۵ مشخصات سردر جورجیر
۵۴	..... ۴-۵-۱ الف: جرز بیرونی سمت راست
۶۰	..... ۴-۵-۲ ب: جرز داخلی پهلوی راست
۶۶	..... ۴-۵-۳ پ: جرز روبه رو شامل چفدها و پیل پوشها
۷۵	..... ۴-۵-۴ ت: جرز داخلی پهلوی چپ
۷۶	..... ۴-۵-۵ ث: جرز بیرونی پهلوی چپ

فصل پنجم: پروژه نهایی

۸۴	..... ۵-۱ مقدمهٔ پروژه عملی
----	-----------------------------

نتیجه گیری

صفحه	عنوان
	فصل سوم
۳۰	تصویر شماره ۱-۲-۳ نسخه خطی قرآن ۳۹۱ ق، منبع: وبلاگ تخصصی فاطمه کمانه
۳۳	تصویر شماره: ۲-۴-۳ ابریشم، طاووس بزرگ، شهر ری، مآخذ Asurvey of Persian art
۳۴	تصویر شماره: ۳-۴-۳ پارچه پشم و ابریشم، مآخذ: شاهکارهای هنر ایران، ۱۳۸۷
۳۴	تصویر شماره: ۴-۴-۳ پارچه ابریشم دورو، مآخذ: Asurvey of Persian art
۳۵	تصویر شماره: ۵-۴-۳ شهر ری، مآخذ: هنرهای ایران، فریه، ۱۳۷۴
۳۵	تصویر شماره: ۶-۴-۳ کفن سن ژوس، مآخذ: هنرهای ایران، فریه، ۱۳۷۴
۳۷	تصویر شماره: ۷-۵-۳ مدال نقره، آل بویه، مآخذ: سکه های ایران از آغاز تا دوران زندیه، سرفراز
۳۷	تصویر شماره: ۸-۵-۳ بهالدوله ابونصر فیروز، مآخذ: سکه های ایران از آغاز تا دوران زندیه، سرفراز
۳۷	تصویر شماره: ۹-۵-۳ مدال زرین، آل بویه، مآخذ: سکه های ایران از آغاز تا دوران زندیه، سرفراز
۴۱	تصویر شماره: ۱۰-۲-۷-۳ ستون دوره آل بویه، مسجد جامع اصفهان، منبع: نگارنده
۴۲	تصویر شماره: ۱۱-۳-۷-۳ قدیمی ترین پل و سد دوره اسلامی، آل بویه، منبع jahannews.com
۴۳	تصویر شماره: ۱۲-۴-۷-۳ مسجد جامع نائین، منبع: نگارنده
۴۴	تصویر شماره: ۱۳-۵-۷-۳ سردر جورجیر، منبع: نگارنده

فصل چهارم

- ۴۸ تصویر شماره: ۴-۲-۱ موقعیت مکانی مسجد حکیم، منبع: Google.map
- ۴۸ عکس شماره: ۴-۲-۲ موقعیت مکانی مسجد حکیم، منبع: Google.map
- ۴۹ پلان مسجد حکیم، تصویر شماره، ۴-۳-۳ منبع: گنج نامه
- ۵۲ تصویر شماره: ۴-۵-۴ مسجد جامع جورجیر
- ۵۳ تصویر شماره: ۴-۵-۵ منبع: نگارنده
- ۵۳ نقشه S، تصویر شماره: ۴-۵-۵ منبع: نگارنده
- ۵۴ جرز بیرونی سمت راست (تصویر شماره: ۴-۵-۱-۶ منبع: نگارنده)
- ۵۴ لوز ۷ رگی یک چلیپا (تصویر شماره: ۴-۵-۱-۷ منبع: نگارنده)
- ۵۵ جرز بیرونی سمت راست (تصویر شماره: ۴-۵-۱-۸ منبع: نگارنده)
- ۵۵ شش ضلعی تند (تصویر شماره: ۴-۵-۱-۹ منبع: نگارنده)
- ۵۶ جرز بیرونی سمت راست (تصویر شماره: ۴-۵-۱-۱۰ منبع: نگارنده)
- ۵۶ قسمت فرورفته جرز (تصویر شماره: ۴-۵-۱-۱۱ منبع: نگارنده)
- ۵۷ جرز بیرونی سمت راست (تصویر شماره: ۴-۵-۱-۱۲ منبع: نگارنده)
- ۵۷ شش و راست خفته (تصویر شماره: ۴-۵-۱-۱۳ منبع: نگارنده)
- ۵۸ جرز بیرونی سمت راست (تصویر شماره: ۴-۵-۱-۱۴ منبع: نگارنده)

- ۵۸ لوز ۱۵ رگی سه تو (تصویر شماره: ۱۵-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۵۹ جرز بیرونی سمت راست (تصویر شماره: ۱۶-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۵۹ موج (تصویر شماره: ۱۷-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۰ جرز داخلی پهلوی راست (تصویر شماره: ۱۸-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۰ کادر دور محراب، نقش چلیپا (تصویر شماره: ۱۹-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۱ جرز داخلی پهلوی راست (تصویر شماره: ۲۰-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۱ ستون دو طرف محراب، شش و صابونک (تصویر شماره: ۲۱-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۲ جرز داخلی پهلوی راست (تصویر شماره: ۲۲-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۲ لوزی دو خمیل دو تو (تصویر شماره: ۲۳-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۳ جرز داخلی پهلوی راست (تصویر شماره: ۲۴-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۳ پیچازی ممتد (تصویر شماره: ۲۵-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۴ جرز داخلی پهلوی راست (تصویر شماره: ۲۶-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۴ نقش استیلیزه شده پرنده (تصویر شماره: ۲۷-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۵ جرز داخلی پهلوی راست (تصویر شماره: ۲۸-۱-۵-۴)
- ۶۵ شمسه هشت اختر (تصویر شماره: ۲۹-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۵ نیم دایره دالبری (شکنج) (تصویر شماره: ۳۰-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۵ شش زنجیری با سمه ای (تصویر شماره: ۳۱-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)

- ۶۶ جرز رو به رو شامل چفدها و پیل پوشها(تصویر شماره:۳۲-۱-۵-۴منبع: نگارنده)
- ۶۶ مداخل نیزه ای(تصویر شماره: ۳۳-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۷ جرز رو به رو شامل چفدها و پیل پوشها(تصویر شماره:۳۴-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۷ شکنجهای نیم دایره ای(تصویر شماره:۳۵-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۸ جرز رو به رو شامل چفدها و پیل پوشها(تصویر شماره:۳۶-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۸ لوز ۹ رگی مداخل(تصویر شماره:۳۷-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۹ جرز رو به رو شامل چفدها و پیل پوشها(تصویر شماره:۳۸-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۶۹ چلیپای خط باریک(تصویر شماره: ۳۹-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۷۰ فیلیپوش سمت راست،تصویر شماره: ۴۰-۱-۵-۴ منبع: نگارنده
- ۷۰ فیلیپوش سمت چپ، تصویر شماره: ۴۱-۱-۵-۴ منبع: نگارنده
- ۷۱ جرز رو به رو شامل چفدها و پیل پوشها(تصویر شماره:۴۲-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۷۱ نقش گل لاله (تصویر شماره:۴۳-۱-۵-۴منبع: نگارنده)
- ۷۱ پنج شاخه گل اختری(تصویر شماره:۴۴-۱-۵-۴منبع: نگارنده)
- ۷۱ پنج شاخه گل اختری متفاوت در پیلپوش سمت چپ، (تصویر شماره:۴۵-۱-۵-۴منبع: نگارنده)
- ۷۱ گل اختر سه شاخه،(تصویر شماره:۴۶-۱-۵-۴منبع: نگارنده)
- ۷۲ جرز رو به رو شامل چفدها و پیل پوشها(تصویر شماره:۴۷-۱-۵-۴ منبع نگارنده)

- ۷۲ شش کند، لانه زنبوری، تصویر شماره: ۴۸-۱-۵-۴ منبع: نگارنده
- ۷۳ جزر داخلی پهلوی راست (تصویر شماره: ۴۹-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۷۳ لوز بند کشی ۶ رگی، (تصویر شماره: ۵۰-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۷۳ چلیپای خط باریک، (تصویر شماره ۵۱-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۷۴ جزر داخلی پهلوی راست (تصویر شماره: ۵۲-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۷۴ لوز ۸ رگی یک چلیپا، (تصویر شماره: ۵۳-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۷۵ جزر داخلی پهلوی چپ، (تصویر شماره: ۵۴-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۷۵ ترنج های پله ای تودرتو، (تصویر شماره: ۵۶-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۷۶ جزر بیرونی پهلوی چپ، (تصویر شماره: ۵۷-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۷۶ ترنج یازده رگی چهار چلیپا، (تصویر شماره: ۵۸-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۷۷ جزر بیرونی پهلوی چپ، (تصویر شماره: ۵۹-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۷۷ شش راست خفته ، (تصویر شماره: ۶۰-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۷۹ جزر بیرونی پهلوی چپ، (تصویر شماره: ۶۱-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۷۹ پرنده و درخت (A تصویر شماره: ۶۲-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۷۹ خوشه های آویزان (B تصویر شماره: ۶۳-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۸۰ پایه شمعدان، (C تصویر شماره: ۶۴-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)
- ۸۰ غنچه گل یا شمع، (D تصویر شماره: ۶۵-۱-۵-۴ منبع: نگارنده)

- ۸۱ جزر بیرونی پهلوی چپ، (تصویر شماره: ۴-۵-۱-۶۶ منبع: نگارنده)
- ۸۱ خوشه های آویزان ۷ رگی (M تصویر شماره: ۴-۵-۱-۶۷ منبع: نگارنده)
- ۸۲ برگ پالمی (K تصویر شماره: ۴-۵-۱-۶۸ منبع: نگارنده)
- ۸۲ گل اختر (G تصویر شماره: ۴-۵-۱-۶۹ منبع: نگارنده)
- ۸۲ بال پرنده (H تصویر شماره: ۴-۵-۱-۷۰ منبع: نگارنده)
- ۸۲ بال و گل لوتوس (F تصویر شماره: ۴-۵-۱-۷۱ منبع: نگارنده)

فصل اول

کلیات

تعریف مفاهیم کلیدی

آل بویه: حکومت اسلامی در قرن چهارم هجری قمری که آن را رنسانس اسلامی می‌نامند.

بویه: لفظ فارسی بر وزن مویه به معنی امید و آرزو. (فقیهی، علی اصغر، ۱۳۷۸)

جورجیر: مهم ترین بنای موجود از دوره آل بویه در اصفهان، سردر مسجد جامع جورجیر است. جورجیر،

مغرب گورگیر، نام یکی از بزرگان و سرداران دیلمی و محلی مجاور این مسجد و در لفظ عامه مردم به در

جوجه یا جوجی شهرت یافته است. (گالیری، اوژینو، مسجد جامع اصفهان، ص ۱۵)

زیورآلات: هر چیزی که به عنوان زینت بکار می‌رود.